

Sz. Nagy Gábor

**A MAGYAR SAJTÓ POLITIKA A KOALÍCIÓS IDŐSZAKBAN
(1944–1948)
SAJTÓTÖRTÉNETI VÁZLAT***

Előzmények

A demokratikus sajtó már jóval az Ideiglenes Nemzeti Kormány létrejötte előtt megindult. Az első sajtótermékek 1944 októberében jelentek meg Orosházán, Szentesen, Szegeden és Hódmezővársárhelyen, de egy részük nem élt meg néhány száznál többet. Ezek nagy része vagy a Magyar Kommunista Párt helyi szervezeteinek, vagy koalíciós alapon, a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front pártjainak a kiadásában jelent meg.¹ A lapok engedélyezése, illetékes magyar szerv hiányában, a 2. Ukrán Front Politikai Osztályának és a szovjet városparancsnokok illetékességi körébe tartozott. Ennek jogi hátterét a Szovjetunió Állami Honvédelmi Bizottságának 1944. október 27-én kiadott rendelete biztosította, amely a fent említett két szervezet bízta meg az engedélyezésével és az előzetes cenzúrával.² 1944. december 22-én, az Ideiglenes Nemzeti Kormány megalakulásakor ezt a jogkört a Miniszterelnökségen belül működő III. Sajtófőosztály vette át. A főosztály vezetésével Balogh István kisgazda politikust, miniszterelnökségi államtitkárt bízták meg.³ Hozzá kell tenni, hogy a városparancsnokságok még ezek után is adtak ki engedélyeket, ami miatt a városparancsnokságok és a Sajtófőosztály között időnként konfliktusok keletkeztek.

A lapengedélyek kiadása mellett a gyakorlatban komoly gondot okozott a papírhiány is. A háború során a papírkészlet jelentős része megsemmisült. A magyar papírgyártás háborús vesztesége az 1938-as értékkel számolva 33 millió pengő volt.⁴ A megmaradt papírkészletet pedig a megszálló szovjet csapatok foglalták le, és csak a városparancsnokságok engedélyével lehetett azt felhasz-

---

* A tanulmány a Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Média-tudományi Kutatócsoportjának támogatásával jött létre.

¹ *Horváth Attila*: A magyar sajtó története a szovjet típusú diktatúra idején. (Médiatudományi Könyvtár) Bp., 2013. 12.

² *Bényei Miklós*: A felszabadult Debrecen sajtója, 1944. október–1945. április. I. rész. In: Hajdú-Bihar Megyei Levéltár évkönyve. 10. köt. Szerk. Gazdag István. Debrecen, 1983. 59–60.

³ Balogh István ebben a feladatkörben végzett munkájáról az Ideiglenes Nemzeti Kormány alatt lásd: *Miklós Péter*: Balogh István politikai pályája. Doktori (PhD) értekezés. Kézirat, 2012. 233. [http://doktori.bibl.u-szeged.hu/1663/1/Miklos_Peter_doktori.pdf] [letöltés ideje: 2013. december 2.] 70–85.

⁴ *Mares Valéria*: A Csepeli Papírgyár krónikája. I–II. Bp., 1984. II. 1945–1963. A felszabadulástól a Papíripari Vállalt megalakulásáig. 3.

nálni. A lefoglalt papír nagy részét a Magyar Kommunista Párt helyi szervezetei részére utalták ki, de arra is volt példa, hogy maguk kutatták fel az elhagyott nyomdákból lévő papírt, amelyet aztán a szovjetek engedélyével rögtön le is foglaltak a kommunista párt számára.⁵

A demokratikus pártok 1944. december 2-án Szegeden megalakították a Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontot. A Frontban öt párt (a Magyar Kommunista Párt, Független Kisgazdapárt, Szociáldemokrata Párt, Nemzeti Parasztpárt és a Polgári Demokrata Párt) mellett a szakszervezetek is szerepet kaptak. A szegedi alakuló ülésen a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front tagjai szinte lényegi módosítás nélkül elfogadták programjuknak⁶ a Magyar Kommunista Párt akciótervét.⁷ A program kitért a sajtóval kapcsolatos változásokra is. Ennek értelmében „[f]el kell oszlatni az összes fasiszta, népellenes, német szoldban álló szervezeteket. Vagyonukat el kell kobozni, sajtójukat be kell tiltani”, „[b]iztosítani kell a sajtó, gyülekezési és egyesülési szabadságot”, valamint „[a] sajtóból [...] ki kell küszöbölni a fasiszta mótelyt, népellenes szellemet, a faji és nemzeti gyűlöletet”.⁸ A pártok megtették az első lépést a sajtóstruktúra teljes átalakítására, ez azonban csak az út kezdete volt. Látható azonban az is, hogy ebben a pillanatban csak a múlt lezárásáról döntöttek, arról a programban nem volt semmiféle nyilatkozat, hogy az újjáalakult és már működő sajtót milyen úton kívánják szabályozni.

Az együttműködés időszaka a sajtópolitikában (1944. december – 1945. április)

A kormány létrejötte után szinte azonnal megindultak a viták a sajtó jövőjéről. Ezek nagyrészt a minisztertanácsi üléseken kerültek napirendre, de időnként a pártközi értekezleteken is szó esett róluk.

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány koalíciós alapon jött létre, így a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front négy pártja (a Polgári Demokrata Párt nem igazán jutott szerephez) együttesen képviselte a hatalmat. Ez azonban megnehezítette a sajtóirányítás helyzetét is. A koalíció ugyanis kényszerközösség volt, amely a szövetséges nagyhatalmak igénye volt. Ezért aztán folyamatosak voltak a súrlódások és a viták. A négy koalíciós párt ugyanis nem egyformán képviselte a sajtó jövőjét, de a kezdeti időszakban ezen még képesek voltak úrrá lenni. Az igazi harcok csak 1945 áprilisa után kezdődtek, amikor az európai háború vége felé közeledett, és a magyarországi harcok véget értek. Ettől a pillanattól kezdve megindult a harc a tényleges hatalomért, amelynek jelei a sajtópolitikában is megmutatkoztak.

Az első időszak (1944 decembere és 1945 áprilisa között) azonban viszonylag nyugodtan telt. A sajtóban nem volt jele a pártok közötti konfliktusoknak,

⁵ Varga Sándor: A magyar könyvkiadás és könyvkereskedeleme, 1945–1957. Bp., 1985. 32–33.

⁶ Pártközi értekezletek: Politikai érdekegyeztetés, politikai konfrontáció 1944–1948. Vál., szerk., jegyz. ellátta Horváth Julianna et al. Bp., 2003. 3–7.

⁷ Korom Mihály: Magyarország Ideiglenes Nemzeti Kormánya és a fegyverszünet, 1944–1945. Bp., 1981. 243–268.

⁸ Pártközi értekezletek i. m. 4–5.

nem indult még meg a politikai hatalomért a harc. A pártok kivárással taktikát alkalmaztak, és főként a nagy nemzeti sorskérdésekkel, a háború utáni helyreállításokkal, a földreformmal voltak elfoglalva. Azonban a koalíciós időszak egészét érintő problémák már ebben az időszakban is megjelentek (papírkérdés, a lapengedélyezések ügye), és ezek elhárítása, megoldása azonnali lépéseket igényelt.

A lapengedélyekkel kapcsolatosan 1944. december és 1945. márciusa között született egy megállapodás a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front pártjai között. Az egyezés pontos szövegét ugyan nem ismerjük, de Kállai Gyula 1945. áprilisában a Budapesti Nemzeti Bizottság ülésén egyértelmű utalást tett rá: „[Kállai Gyula] [t]udomása szerint a Nemzeti Függetlenségi Frontba tömörült pártok még Budapest felszabadítása előtt olyan értelmű határozatot hoztak, hogy csak a Függetlenségi Front pártjai kaphatnak lapengedélyt”.⁹ Ez azonban nem jelentette azt, hogy a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front pártjai automatikusan engedélyhez jutottak volna. Ezt megerősíti Balogh István egyik átíratása is, amelyben azzal utasította el a Magyar Kommunista Párt kunszentmártoni szervezetének lapengedély iránti kérelmét, hogy „[p]ártközi értekezleten valamennyi demokratikus párt, így a Magyar Kommunista Párt is bejelentette lapengedély iránti igényét, a »Kunszentmártoni Néplap« az előterjesztett időszakos lapok között nem szerepel”.¹⁰ A megállapodás értelmében a pártoktól független kiadók, valamint a magánszemélyek ki voltak zárva a politikai tartalmú sajtótermékek kiadásából. A megállapodás átmeneti megoldásként szerepelt a tervek között, ezt jelezte Szakasits Árpád 1945. augusztusában mondott beszéde is a Magyar Újságírók Országos Szövetsége alakuló ülésén. Ezek szerint „ha majd olyan körülmények között élünk, amikor nem kell félni a reakció és a fasizmus visszatérésétől, a sajtószabadságot mindenki egyformán élvezheti”.¹¹ Ahogy azt már láthattuk, lapengedélyeket kezdetben a szovjet hadsereg adhatott ki, 1944. decemberétől azonban már a Miniszterelnökség is felhatalmazást kapott erre.¹² Mindez azonban mindössze egy hónapig működött. 1945. január 20-án a magyar kormány Moszkvában aláírta a szövetséges hatalmakkal a fegyverszüneti egyezményt. Ennek 16. pontja a következőképpen rendelkezett: „Időszaki, vagy egyéb irodalmi termékek kiadása és terjesztése, [...] a Szövetséges (szovjet) főparancsnoksággal való megegyezés alapján történik.”¹³ Et-

⁹ A Budapesti Nemzeti Bizottság jegyzőkönyvei, 1945–1946. Szerk. Gáspár Ferenc, Halasi László. (Budapest Főváros Levéltára forráskiadványai, 7.) Bp., 1975. (továbbiakban BNB jkv.) 99.; Szinte szóról-szóra ugyanezt ismétli meg emlékiratában is Kállai Gyula. Lásd: *Kállai Gyula: Két világ határán*. Bp., 1984. 201.

¹⁰ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (továbbiakban MNL OL) XIX-A-1-j-V-853/1945. (10. d.) dr. Bojta Béla miniszteri tanácsos válasza Gönczi Bélának, 1945. április 17.

¹¹ Az Újságírószövetség közgyűlése. Szabad Nép, 1945. augusztus 14.

¹² Bár a Magyar Kommunista Pártot képviselő Nagy Imre 1944. december 23-án azt javasolta a minisztertanácsnak, hogy „lap megjelenését ne a kormány engedélyezze, mert ez a sajtószabadság ellen van”. Ez, figyelembe véve az előzményeket, a kommunista párt számára lett volna egyedül üdvöztető. Lásd: Dálnoki Miklós Béla kormányának (Ideiglenes Nemzeti Kormány) minisztertanácsai jegyzőkönyvei, 1944. december 23. – 1945. november 15. A–B. kötet. Szerk., a jegyz. és a bev. tanulmányt írta Szűcs László. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai. II. Forráskiadványok, 28.) Bp., 1997. (továbbiakban DMB jkv.) A. kötet. 90.

¹³ Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 525/1945. M. E. számú rendelete a fegyverszüneti egyezmény kihirdetése tárgyában Magyar Közlöny, 1945. március 17.

től a pillanattól fogva a sajtópolitikai kérdésekben a szovjet vezetés alatt álló Szövetséges Ellenőrző Bizottság mondta ki a végső szót.¹⁴ Ennek eredményeképpen a Miniszterelnökség Sajtóosztálya elveszítette a lapengedélyek kiadásának kizárólagos jogát, és munkája adminisztratív jellegűvé vált. A Miniszterelnökség Sajtóosztálya egy-két havonta összesítette a lapengedélyeket, és azokat egy csomagban megküldte a Szövetséges Ellenőrző Bizottság részére, ahol aztán meghozták a döntést. Azonban a Miniszterelnökség Sajtóosztálya (és főleg az azt vezető Balogh István államtitkár) még így is megtalálta a lehetőséget arra, hogy különbséget tegyen a kérelmek között. A Sajtóosztály ugyanis két csoportra bontotta a beérkezett igényléseket: az egyik csoportba kerültek az engedélyezésre javasolt, míg a másik csoportba a nem javasolt sajtótermékek. A nem javasoltakat soha nem politikai okok miatt tették ebbe a csoportba, hanem a súlyos papírhiány okán. Legalább is a kiadóknak küldött válaszlevélben mindig ez szerepelt. Ezek mellett hivatkoztak még a fegyverszüneti egyezmény 16. pontjára, valamint arra, hogy a kérelmet nyilvántartásba vették, és ha a politikai és a gazdasági helyzet úgy alakul, akkor megkaphatják az engedélyt.¹⁵ Látható, hogy a Miniszterelnökség Sajtóosztálya igyekezett az engedélyek elutasítását a Szövetséges Ellenőrző Bizottságra, valamint a gazdasági nehézségekre fogni. A kérelmezők ugyanis mit sem tudtak arról, hogy a Szövetséges Ellenőrző Bizottság már egy előre elkészített listát kapott. A Szövetséges Ellenőrző Bizottság pedig elfogadta a magyar fél álláspontját, és az engedélyezésre javasolt lapok mintegy nyolcvan százalékának minden további nélkül meg is adta a megjelenési engedélyt.¹⁶

Az engedélyek szelektálása a kormány politikai céljait tükrözte. Ezt Balogh István fogalmazta meg a legpontosabban a minisztertanács 1945. február 9-ei ülésén, amikor a parasztpárti belügyminiszter, Erdei Ferenc a lapengedélyezés ügyét vetette fel.

„[Balogh István] Kifejti, hogy ez [ti. a lapengedélyezés] két részre oszlik, adminisztratív és politikai rész[re],¹⁷ mely a miniszterelnökségi államtitkárhoz tartozik. A mai koalíciós kormány idején különleges fontossággal bír az, hogy a sajtóügy egy kézben folyjon össze. A rendészeti része a jövőben is a belügyi-

¹⁴ Január 23-án Miklós Béla miniszterelnök az eddig megjelent napilapok számára megkérte a megjelenési engedélyt a Szövetséges Ellenőrző Bizottságtól. – MNL OL XIX-A-1-j-V-89/1945. (10. d.) Dálnoki Miklós Béla miniszterelnök levele Szuszejkov vezéreztetésnek a napilapok megjelenési engedélyének kérése tárgyában, 1945. január 23.

¹⁵ Ez egy tipikus sablonválasz volt, amely így nézett ki: *Folyó hó <dátum>-én kelt a <lap címe> című lap engedélyezése iránti kérelmére értesítem, hogy azt nyilvántartásba vettem.*

Elintézésére csak akkor kerülhet sor, ha megfelelő papírkészlet áll rendelkezésre és a sajtójogi kérdések — tekintettel a fegyverszüneti szerződés 16. pontjára is — véglegesződnek.
Budapest, <dátum>

<aláírás>

miniszteri tanácsos

¹⁶ Zalai K. László: Volt egyszer egy médiaháború: Sajtó és politika 1944–1948. Társadalmi Szemle 48. (1993: 6. sz.) 69.

¹⁷ Balogh az adminisztratív alatt a sajtó-közigazgatási (lapengedélyezés, papírkiutalás), politikai alatt pedig a sajtórendészeti (cenzúra, lapengedélyek ideiglenes vagy végleges visszavonása) kérdéseket értette.

niszterhez fog tartozni. Mondjuk a főispán a Miniszterelnökséghez fordul, a miniszterelnökségi államtitkár pedig a belügyminiszterhez teszi át. Ebben a kérdésben különben az igazságügyminiszterrel [a szociáldemokrata Valentiny Ágostonnal – ng] megbeszélést folytatott. Vácsolja ez után, hogy Pesten a pártoknak külön lapjuk lesz, míg vidéken azt szeretné elérni, hogy a demokratikus pártok közösen adjanak ki lapot. Ezen nézetét azzal indokolja, hogy ezzel is elejét gondolja venni annak, hogy a pártok között ellentétekre kerüljön sor, ami bizonyára a pártvezetőségek nézetével is ellentétben állna”.¹⁸

Balogh javaslata tehát egy központosított sajtóirányítást vázolt fel, amelyben egy ember, a miniszterelnökségi államtitkár lenne az irányító. Az a Balogh államtitkár, aki egyben a Miniszterelnökség Sajtóosztályát is vezette. Balogh felvetésére egyik baloldali párt sem reflektált a minisztertanácson. Azonban alig egy hónappal később, amikor a kormány kiadta a 390/1945. M.E. számú rendeletét „a sajtórendészeti intézkedések újabb szabályozása tárgyában”,¹⁹ a Magyar Kommunista Párt sajtógépezete működésbe lépett. A rendelet értelmében ugyanis a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front pártjainak a lapjait is előzetes cenzúrázná a Miniszterelnökség.²⁰

De nem csak az előzetes cenzúra bevezetését támadták kommunista részről, hanem a kormány sajtópolitikáját is. Április 18-án Kállai Gyula a Budapesti Nemzeti Bizottság ülésén a „debreceni megállapodás” felrúgását róta fel az Ideiglenes Nemzeti Kormányra. Kállai szerint egyre jobban megfigyelhető, hogy „nemcsak a Függetlenségi Front pártjai kapnak lapengedélyeket, hanem olyan magánemberek is, akiknek ezekhez a pártokhoz, de — valljuk meg őszintén — a magyar demokráciához sincs semmi közük”. Ugyanakkor Kállai szerint a kormány sajtópolitikáját „bizonyos fasiszta sajtótörekvések is jellemzik”, amit mi sem bizonyít jobban, minthogy egyrészt „éppen olyan bizalmas utasítások jönnek, mint amilyenekkel unos-untalanul lehetett találkozni a reakció legsötétebb éveiben”, másrészt pedig a Miniszterelnökség megpróbál nyomást gyakorolni a lapokra, és előírni, hogy miről írjanak.²¹ Kállai attól tartott, hogy

¹⁸ DMB jkv. A. 195.

¹⁹ A rendelet értelmében a Miniszterelnökség Sajtóosztálya megtagadhatta a nyomtatási engedélyt, amennyiben a „bemutatott közlemény a hadviselés vagy az állam más fontos érdekét sértené”. Az előzetes cenzúra intézményét a rendelet a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front valamint az egyházi lapokra is kiterjesztette. – Az ideiglenes nemzeti kormány 390/1945. M.E. számú rendelete a sajtórendészeti intézkedések újabb szabályozása tárgyában. Magyar Közlöny, 1945. március 13.

²⁰ Április 19-én a *Szabadság*, a nevében többpárti, de erős kommunista befolyás alatt álló újság a Magyar Újságírók Országos Szövetsége tiltakozását tette közzé a kormány azon törekvései ellen, „amelyek a sajtóban vissza akarják állítani a régi cenzurás és sugalmazó rendszert”, valamint az ellen is, hogy a magyar újságírók megkérdése nélkül akar döntenek. – Tiltakoznak az újságírók a reakciós sajtóellenőrzés ellen. *Szabadság*, 1945. április 19.; a sajtó körüli visszasságokra Barankovics István is felhívta a kormány figyelmét. Lásd: *Nagy Gábor*: A Magyar Nemzet ügye 1945 tavaszán: Barankovics István a koalíciós sajtópolitikáról. ArchivNet, 13. (2013: 5. sz.) http://archivnet.hu/politika/a_magyar_nemzet_ugye_1945_tavaszan.html (letöltés ideje: 2013. december 5.)

²¹ Április 19-én ugyancsak a *Szabadság* azzal vádolta meg Baloghot, hogy egy személyben akarja irányítani a sajtót, valamint fel akarja támasztani a „sajtó-Führerek” korszakát, amikor a lapok szerkesztőinek megmondták, hogy melyik oldalon kell közölni a miniszterelnök beszédét, hogy melyik részből „kell vezércikket fabrikálni”, mit kell kiemelni és milyen következtetéseket kell levonni. (Sugalmazás nélkül. *Szabadság*, 1945. április 19.).

az egymás után megjelenő lapok miatt a kormány képtelen lesz kontrollálni a sajtót, amelyek „így melegágyai lesznek mindenféle reakciós törekvésnek”. A baloldali pártok képviselői egyetértésüket fejezték ki Kállai kritikájával kapcsolatban.²²

Balogh még ugyanazon a napon tartott minisztertanácsai ülésen azzal védekezett a cenzúra bevezetésével kapcsolatban, hogy a fegyverszüneti egyezmény 16. pontja miatt a magyar kormány erre bizonyos fokig kötelezve van, de a Szövetséges Ellenőrző Bizottság politikai tanácsadóival, Georgij Puskinnal történt egyeztetés után a rendelet átdolgozásra kerül. Az átdolgozott rendelet értelmében a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front pártlapjai mentesülnek az előzetes cenzúra alól.²³

A nyílt politikai támadás után a kormány visszakozott, és április 20-ai hatályba lépéssel egy körrendelet adott ki, amelyben a 390/1945. számú M.E. rendelet első paragrafusát hatályon kívül helyezte. A 659/1945. M.E. számú rendelet értelmében a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front pártjai és az egyházak mentesülnek az előzetes cenzúra alól, „mert annak a jövőben való esetleges végrehajtása sértené a demokrácia elvét”. A rendelet szerint a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front pártjai (akárcsak az egyházak) „az általuk kiadott nyomtatványokért az Ellenőrző Bizottsággal szemben közvetlenül felelősek”.²⁴

A Magyar Nemzeti Függetlenségi Front baloldali pártjai tehát megnyerték az első csatát. A körrendelet életbe lépése garantálta számukra, hogy a kormánytól függetlenül végezhetik a munkájukat, és felettük csak a Szövetséges Ellenőrző Bizottság gyakorolhat cenzúrát. Ez pedig főként a Magyar Kommunista Párt számára jelentett könnyebbséget, hiszen a Szövetséges Ellenőrző Bizottság szovjet vezetés alatt állt.

A lapengedélyek mellett a másik problémaforrás az ország katasztrofális papírkészlete volt. Ahogy azt már láhattuk, a megmaradt papírkészletre a szovjet csapatok tették rá a kezüket, amely nagy része aztán valamilyen úton-módon végül a Magyar Kommunista Párt helyi szervezeteihez került. Ezért az Ideiglenes Nemzeti Kormánynak sürgősen meg kellett oldani a papírkérdést. Hiszen nem csak a papírkészlet volt korlátozott, hanem gyár sem volt, ahol a sajtó számára elengedhetetlen rotációs papírt elő lehetett volna állítani. Importról pedig a háborús helyzet miatt szó sem lehetett.

A papírgyártás 1945. január végén indult meg az országban, elsőként a csepeli Neményi Testvérek Papírgyárában. A gyártás egy rotációs papír-gyártógépen kezdődött meg, februárban hat-hétezer tonna papírt voltak képesek előállítani a sajtó számára. Áprilisban aztán elindult a gyár második gépe.²⁵ A csepeli gyár azonban nem volt képes egyedül ellátni a sajtót papírral, így a kormánynak lépéseket kellett tennie egyrészt a szovjetek által lefoglalt papír, másrészt pedig a papírkereskedők raktáraiban elrejtett papír visszaszerzésére.

²² BNB jkv. 99–101.

²³ DMB jkv. A. 334. és 357.

²⁴ Körrendelet a 659/1945. M.E. számú végrehajtási intézkedések módosításáról. Magyar Közlöny, 1945. május 6.

²⁵ *Mares Valéria*: i. m. 5–7.

1944. december végén az Magyar Kommunista Párt, egyáltalán nem meglepő módon, azon a véleményen volt, hogy „a papírt ki-ki maga szerezzze meg, mert a papírelosztás ugyancsak a sajtószabadság egyik korlátozó eszköze”. A szociáldemokraták ezzel szemben a papír szétesztését tartották az egyetlen járható útnak, mert ha a kormány nem ezt teszi, „az bizonyára rossz vért fog szülni”.²⁶ Ennek ellenére január közepén még alig tíz tonna papír állt a kormány rendelkezésére. A szociáldemokraták továbbra is ragaszkodtak a papír igazságos elosztásához a pártok között. Ugyanakkor annak a véleményüknek is hangot adtak, hogy ennél jóval több papír lehet az országban elrejtve, amiket fel kell kutatni és a kormány számára le kell foglalni. A kormány is a szociáldemokratákkal értett egyet a papírelosztás kérdésében, és felkérte a pártokat, hogy tegyenek meg mindent a papírkészlet felkutatásáért.²⁷ A kormány a lehetőségeit kihasználva szinte naponta kérte a szovjet hadsereg vezetőitől a fellett papírkészletek átadását.²⁸ A fegyverszüneti egyezmény aláírása papírügyben is új helyzetet teremtett. Január 23-án Miklós Béla levelet intézett a Szövetséges Ellenőrző Bizottsághoz, amelyben a pártok lapjainak a papírellátását a kormány feladataként jelölte meg. Ennek a végrehajtásáról pedig úgy gondoskodna, hogy „a kormány az összes feltalálható papírkészleteket lefoglalni óhajtja”.²⁹ A Magyar Kommunista Párt azonban ismét szembe ment a kormány akaratával. A *Szabadság* január 28-ai számában ugyanis a következő felhívás jelent meg: „Az Magyar Kommunista Párt vezetősége felhívja a nyomdászokat, papírkészítőket, papírraktárlajdonosokat, közraktárakat és magánosokat, hogy a birtokukban lévő, vagy tudomásukra jutott rotációs, íves nyomópapírkészleteket 24 órán belül jelentsék be a » Szikra« Lapvállalatok nyomdairodájában (József-krt. 5.)”.³⁰ Miklós Béla január 29-én felhívta a Magyar Kommunista Párt Titkárságának a figyelmét arra, hogy „úgy Budapesten, mint vidéken található összes papírmennyiség a kormány kizárólagos rendelkezési joga alá tartozik”.³¹ Ennek hatására a kommunista párt visszakozott, így február elején a főváros papírkészlete a kormány kezelésébe került.³²

Ugyanakkor a helyzet továbbra sem javult. Hiába volt a papírkészlet lefoglalása, a papírgyártás továbbra is akadozott a rossz nyersanyagellátás miatt. Ezért február elején a Szociáldemokrata Párt arra kérte az Ideiglenes Nemzeti Kormányt, hogy tegyen lépéseket a papír lefoglalásához szükséges rendelet megalkotására, amely a rotációs papíron kívül minden egyéb papírra kiterjed.³³

²⁶ DMB jkv. A. 90.

²⁷ DMB jkv. A.113–114.

²⁸ MNL OL XIX-A-1-j-V-32/1945. (10. d.) Az ideiglenes nemzeti kormány miniszterelnökének rendelete a gyomai „Kner Izidor” féle nyomda igénybevételéről, 1945. január 8.; MNL OL XIX-A-1-j-V-83/1945. (10. d.) Dálnoki Miklós Béla miniszterelnök levele Szuszejkov vezérezredesnek a Diósgyőri Papírgyár Rt. működése tárgyában, 1945. január 22.

²⁹ MNL OL XIX-A-1-j-V-89/1945. (10. d.) Dálnoki Miklós Béla miniszterelnök levele Szuszejkov vezérezredesnek a napilapok megjelenési engedélyének kérése tárgyában, 1945. január 23.

³⁰ Felhívás rotációs papírkészletek bejelentésére. *Szabadság*, 1945. január 28.

³¹ MNL OL XIX-A-1-j-V-118/1945. (10. d.) Dálnoki Miklós Béla miniszterelnök levele a Magyar Kommunista Párt Titkárságának a papírkészlet rendelkezési joga tárgyában, 1945. január 29.

³² DMB jkv. A. 195.

³³ DMB jkv. A. 195.

A kormány meg is tette a szükséges lépéseket a zár alá helyezéstről, amelyhez a minisztertanács a február 15-ei ülésen hozzá is járult,³⁴ így február 22-én Miklós Béla aláírta a 340/1945. M.E. számú rendeletet.³⁵ A rendelet értelmében az ország területén található összes papírt be kell jelenteni. Az így zárolt papír elosztására és felhasználására pedig csak a Miniszterelnökség Sajtóosztálya adhat engedélyt.

Február végére, sajtópolitikai értelemben mindenképpen, rendeződött a papírfelhasználás ügye. Ennek ellenére a probléma továbbra sem oldódott meg. A lapok papírellátása továbbra is nehézségekbe ütközött. Ahogy már láthattuk, továbbra sem volt megfelelő számú rotációs papír-gyártásra képes gyár, a papír behozatalára pedig továbbra sem lehetőség, hiszen a háború előtti nagy exportőr országok a háború után a saját igényeiket is csak nagy nehézségek árán tudták kielégíteni. Egyelőre azonban, ha akadozva is, de sikerült a lapok igényeit kielégíteni.

Az első ütközetek a sajtóirányítás megszerzéséért 1945 nyaratól a novemberi választásokig

1945 nyarán Magyarországon a csepeli Neményi Papírgyár mellett a diósgyőri papírgyár is megkezdte a rotációs papír-gyártást. De a sajtó számára szükséges papírmennyiség nagy részét továbbra is a Neményi-gyár szolgáltatta, amely a nyersanyagellátási nehézségek miatt csak havi kétszázötven tonna papírt tudott legyártani, amelynek egy része a Szovjetunióba került jóvátétel gyanánt.³⁶ Ugyancsak a Szovjetunióba kerültek a csepeli gyár nyersanyag- és rakárkészletei, de a gyár gépeit, egyelőre, érintetlenül meghagyták, noha az szerepelt a szovjetek által 1945. május 5-én átnyújtott jóvátételi követelések között. Erre az Ideiglenes Nemzeti Kormány május 28-án fel is hívta a Szövetséges Ellenőrző Bizottság figyelmét.³⁷

A papírkészlet Szovjetunióba szállítása miatt, még áprilisban, Balogh István Georgij Puskinhoz, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság politikai tanácsadó-jához fordult annak érdekében, hogy a budapesti sajtó papírellátása akadálymentes legyen. A Szövetséges Ellenőrző Bizottság korábban ígéretet tett a magyar kormánynak arra, hogy a Neményi-gyárban előállított papír egy részéről lemondanak a kormány javára. Erre azonban nem került sor, ezért kérte Ba-

³⁴ DMB jkv. A. 214.

³⁵ A rendelet értelmében az országban fellelhető papírmennyiséget „minden papírgyártással, forgalombahozatallal és felhasználással foglalkozó vállalatnak” a rendelet hatályba lépésétől számított nyolc napon belül be kell jelentenie a „törvényhatóság első tisztviselőjénél”. Az így bejelentett és zár alá vett papírt csak a Miniszterelnökség Sajtóosztályának engedélyével lehet felhasználni „az engedélyben megjelölt célra”. – Az ideiglenes nemzeti kormány 340/1945. M.E. számú rendelete a nyomdaiparban felhasználható és papír bejelentéséről és zárolásáról. Magyar Közlöny, 1945. március 13.

³⁶ DMB jkv. A. 680.

³⁷ G. Vass István: Dokumentumok a magyar-szovjet jóvátételi egyezmény létrejöttéhez. ArchivNet 11. (2011: 2. sz.) http://www.archivnet.hu/diplomacia/dokumentumok_a_magyarszovjet_jovatteteli_egyezmeny_letrejottehez.html?oldal=1 (letöltés ideje: 2013. december 2.)

logh a „Követ Úrnak [Puskinnek – ng] szíves intézkedését, illetőleg értesítését, mert a kiadóhivatalok már nagyon sürgetik a segítséget”.³⁸

Látható, hogy a Neményi papírgyár nagyon nehéz helyzetben volt. A jóvátételi szerződés értelmében nem csak a nyersanyag- és papírkészletét vitték el a Szovjetunióba, hanem a gyár gépsorait is le akarták szerelni. Ezt megerősíti a papírgyár július 25-én kelt levele, amelyben arra kérték Baloghot, hogy tegyen meg minden tőle telhetőt azért, a gyár „IV. számú rotációs újságnymó papírgépe és erőtelepe” lekerüljön az oroszokkal kötött jóvátételi megállapodás listájáról. Az említett gépek az eredeti jóvátételi listán nem szerepeltek, azonban valamilyen érthetetlen okból kifolyólag a megállapodás szövegébe mégis belevették. A rotációs papírnymó-gép volt az egyetlen az országban, amely „olcsó újságpapír előállítására alkalmas, úgyhogy ennek elvitele a magyar újságnymó-dák megbénítására vezetne, ami által az egész újság nyomdai munkásság kenyerét vesztené, a sajtó pedig nem tudna hivatásának eleget tenni”. Ezzel az indoklással július hónap folyamán a kormány is kérte a Jóvátételi Bizottságot, hogy a Neményi-gyár gépe kerüljön le a listáról, és helyébe az „elhagyott Atlas papírgyár teljes berendezése és szükség esetén a Pesterzsébeti Papírgyár papírgépe” kerüljön. Az erőtelep, amely a gyár energiaellátását biztosította, amely szintén a listán volt, „egy részét már zsákmányként vitték el, a másik része még csupán Svájcban való rendelés alatt, a megmaradó hiányos rész pedig egy-egyében a kívánt célokra úgy sem alkalmas”. Ezért kérték, hogy ezt a berendezést is vegyék le a listáról.³⁹

Mindezek után nem lehetett meglepetés, hogy a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front legkisebb pártjának, a Nemzeti Parasztpártnak a központi napilapja lett az áldozata az egyre növekvő papírhiánynak. A *Szabad Szó* július 19-én szüntette be a megjelenését, azonban július 21-én újra megjelenhetett. Az elnémulás rövid ideig tartott, hatása azonban jóval nagyobb volt. Július 19-én a baloldali pártok lapjai koncentrált támadást intéztek a kormány, és főként Balogh István ellen. A Neményi Papírgyárat pedig korrupcióval vádolták meg, és az államosítását követelték. Még a kisgazdapárti *Kis Újság* is egyetértett a baloldali lapokkal abban, hogy a kormánynak lépéseket kell tennie a helyzet felszámolására, ugyanakkor védelmébe is vette Baloghot. Ennek ellenére a sajtóügyek irányítása kikerült Balogh kezéből, és Rákosi nyomására a Miniszterelnökséghez került Kállai Gyula vette át.⁴⁰ A papírhiány miatt a július 31-ei pártközi értekezleten döntés született arról, hogy a budapesti napközi lapok augusztus 2-től, a reggeli lapok pedig 3-tól hétköznap 4, vasárnap 6 oldal terjedelemben jelenhetnek meg. A fentebb megjelölt időponttól kezdődően a lapok kötelesek a példányszámukat 5%-kal csökkenteni. Döntés született arról is, hogy a *Mai Nap* és a *Reggeli Újság* megjelenését átmenetileg szüneteltetik, va-

³⁸ MNL OL XIX-A-1-j-V-2529/1945 (10. d.) Balogh István miniszterelnökségi államtitkár levele Georgij Puskin rendkívüli követnek és meghatalmazott miniszternek a budapesti sajtó részére igényelt rotációs papír tárgyában, 1945. május 28.

³⁹ MNL OL XIX-A-1-j-V-5430/1945 (10. d.) A Neményi Testvérek Papírgyár R.t. levele Dálnoki Miklós Béla miniszterelnöknek a jóvátételi megállapodásról, 1945. július 25.

⁴⁰ *Sz. Nagy Gábor*: Az 1945. júliusi papírbotrány reprezentációja a korabeli politikai sajtóban. *Médiakutató* 15. (2014: 2. sz. Nyár) 105–115.

lamint a *Kossuth Népe* című politikai napilap augusztus 4-ig reggel megjelenő napilapként, 4-e után pedig, mint vasárnap délután megjelenő hétfői politikai napilap jelenhet meg.⁴¹

A botrány kapcsán felmerülhet a kérdés, hogy mi okozta a *Szabad Szó* hirtelen elnémulását, majd hirtelen feltámadását. Az már május közepén-végén nyilvánvalóvá vált, hogy a Magyar Kommunista Párt megindította a harcát a sajtó feletti uralomért. Ezt jelezte Rákosi Mátyásnak az a néhány gondolata, amelyet a kommunista párt 1945. május 21–22-én tartott országos pártértekezletén fejtett ki: „Meg kell szerezni a sajtó irányítását. A harc most a sajtó területére tevődik át. Jó fegyver van a kezünkben: a papírkiutalás. A reakciós lapokat ki kell éheztetni”.⁴² Ennek volt egyik eszköze Kállai elhelyezése a Miniszterelnökségen, hiszen a kommunista párt nagyon jól látta, hogy Balogh egy személyben irányítja a sajtópolitikát. Kállai politikai államtitkári kinevezése után rögtön megkapta a lapengedélyek és a papírkiutalás ellenőrzését, így nem elképzelhetetlen, hogy a Magyar Kommunista Párt keze volt a *Szabad Szó* elnémulásában.

Kállai kinevezése sem oldotta meg azonban a papírproblémát. Persze a Magyar Kommunista Párt nem is azért tette őt oda, hogy megoldja azt, hanem azért, hogy Rákosi Mátyás mondatait valóra váltsa. Mi sem támasztja ezt alá jobban, mint hogy a Független Kisgazdapárt központi napilapja, a *Kis Újság* sem kapta meg a számára kiutalt papírmennyiséget.⁴³ Arra azonban nagyon vigyázott, hogy a megjelenéshez feltétlenül szükséges papírt mindig eljuttassa a lapokhoz. A Polgári Demokrata Párt napilapja, a *Világ* eredetileg húsz tonna papírra lett volna jogosult. Végül már azzal is megelégedtek volna, hogy ha a minimálisan szükséges hat tonnát megkapják. Amikor ezt közölték Kállaival, ő azonnal kiutalta a hat tonnát.⁴⁴ Ha azonban egy kommunista párti újság esetében történt meg mindez, Kállai azonnal lépett, és ha kellett, pótkiutalással juttatta el a szükséges mennyiséget a laphoz. Eközben a Magyar Kommunista Párthoz több szállal kötődő Földmunkások és Kisbirtokosok Országos Szövetségének hetilapja, a *Dózsa Népe* minden nehézség nélkül megkapta az eredetileg megállapított papírmennyiséget.⁴⁵

De nem csak papírhoz volt nehéz hozzájutni. Kállai igyekezett a pártok lapigényeit is visszatartani, vagy legalább is késleltetni a megjelenésüket. És nem csak a jobboldali vagy polgári pártokét. A Szociáldemokrata Párt vidéki lapjainak az engedélyét Kállai hosszú hónapokon keresztül nem adta ki. Az Szociáldemokrata Párt Titkárságának szeptember eleji beszámolója szerint ki-

⁴¹ Pártközi értekezletek i. m. 93., valamint MNL OL XIX-A-1-j-V-5781/1945 (10. d.) Jelentés a pártközi értekezletről, 1945. július 31.

⁴² idézi: *Vass Henrik – Zalai K. László: A tájékoztatás intézményrendszere és munkásmozgalmi elitje, 1944–1948.* Bp, 1991. 33.

⁴³ MNL OL XIX-A-1-j-V-6783/1945 (11. d.) A Kis Újság kérése Kállai Gyula politikai államtitkárhoz papírkiutalás tárgyában, 1945. augusztus 16.

⁴⁴ MNL OL XIX-A-1-j-V-6036/1945 (11. d.) A Világ című politikai napilap papír kiutalás kérelme, 1945. augusztus 6.

⁴⁵ MNL OL XIX-A-1-j-V-9045/1945 (11. d.) A Földmunkások és Kisbirtokosok Országos Szövetsége rotációs papír-igénylése a Dózsa Népe című hetilaphoz, 1945. augusztus 25.

lenc lapengedély van Kállainál, amiből öt két-három hónapja.⁴⁶ Ha a lapok nem kapják meg az engedélyt, akkor a helyi szervezetek engedély nélkül is adjanak ki lapot, esetleg váltakozó címmel. Végszükség esetén röpiratot kell terjeszteni – szólt a Szociáldemokrata Párt határozata.⁴⁷ A Polgári Demokrata Párt a *Világ* mellé szeretett volna még egy lapot megjelentetni. Kállai, annak ellenére, hogy folyamatosan biztatta a pártot az engedély megadásával, végül nem adta ki az azt. Hiába érvelt azzal Szent-Iványi Sándor, a párt országos ügyvezető elnöke, hogy az „egyenlő elbírálás elve megkívánja”, hogy pártjuknak is legyen egy napi- és egy hetilapja, ahogy a többi koalíciós pártnak is, főleg a választások közeledtével, az engedélyt végül nem kapták meg.⁴⁸ És ahogy közeledett a novemberi választás, Kállai annál jobban megfontolta az engedélyek kiadását.

A novemberi választások után, amely a Független Kisgazdapárt győzelmével ért véget, egy új tájékoztatáspolitikai csúcsszerv jött létre: a Tájékoztatásügyi Minisztérium.⁴⁹ A minisztérium létrehozása a paritás elve miatt vált szükségessé. Az újonnan alapított minisztérium vezetőjévé a kisgazdapárti Balla Antalt nevezték ki. Balla azonban megörökölte Kállai Gyulát a Miniszterelnökségről, így továbbra is a kommunisták kezében összpontosult a tényleges irányítás. Mindezek mellett a belügyminiszteri posztot a kommunista Nagy Imre kapta meg, és mivel a belügyminiszternek volt joga sajtórendészeti kérdésekben eljárnia, ez azzal járt, hogy a sajtórendészet is a Magyar Kommunista Párt kezébe került.

Viták a sajtóirányítás felügyeletéről

A Tájékoztatásügyi Minisztérium felállítása nem egy jól átgondolt szakmai döntés volt, hanem kizárólag politikai, és szinte egész fennállása alatt tetszhalott állapotban volt, valódi jogköre az adminisztráción kívül nem volt a sajtó felett. A feladata nagyjából arra korlátozódott, hogy a sajtóval foglalkozó részlege javaslatot tett a lapokkal kapcsolatos ügyekben, de a végleges döntést szinte mindig a Szövetséges Ellenőrző Bizottság, a Belügyminisztérium és a Miniszterelnökség Sajtóosztálya mondta ki.

Ugyanis hiába törekedett volna a tájékoztatásügyi miniszter arra, hogy érdemi munkát végezzen, ebben nem csak a tényleges minisztériumi munkát irányító kommunisták akadályozták meg, hanem a kormány is igyekezett a hatáskörét minél jobban csorbítani. Egy ideig ugyan viszonylagos nyugalomban folyt a munka, azonban Balogh István, aki a választások után is megtartotta miniszterelnökségi államtitkári funkcióját, nem nézte jó szemmel, hogy az

⁴⁶ Politikatörténeti Intézet Levéltára (PIL) 283. f. 11/2. ó.e. Nádas József javaslata a Szociáldemokrata Párt Főtitkárságának és Választási Osztályának, 1945. szeptember 4.

⁴⁷ PIL 283. f. 11/2. ó. e. Nádas József előterjesztése a Szociáldemokrata Párt pártvezetőségi ülésére, 1945. augusztus 21.

⁴⁸ MNL OL XIX-I-10-1243/1945 (3. d.) A Polgári Demokrata Párt kérelme Kállai Gyula tájékoztatásügyi minisztériumi államtitkárhoz lapengedélyezés tárgyában, 1945. október 20.; *Tóth István: A Polgári Demokrata Párt gazdálkodása, 1945–1949. Múltunk*, 51. (2006: 2. sz.) 156.

⁴⁹ DMB jkv. B. 562.; Az ideiglenes nemzeti kormány 11.000/1945. M.E. számú rendelete a magyar felelős minisztérium kiegészítése tárgyában. *Magyar Közlöny*, 1945. november 18.

egyik legfontosabb kérdést, a sajtó irányítását politikai háttéralkuk miatt kivették a kezéből. Ezért Balogh 1946. január 21-én felhívta Balla Antal tájékoztatásügyi miniszter figyelmét arra, hogy a lapengedélyek kiadásának és engedélyezésének az elvi része továbbra is ő hatáskörébe tartozik. Az ellen nem emelt kifogást, ha Balla az engedély kiadásával kapcsolatos adminisztratív teendőket magára vállalja, de arra kérte Ballát, hogy „a miniszterium létesítése óta kiadott lapengedélyek jegyzékét az alapiratokkal együtt” küldje át Balognak, amilyen gyorsan csak lehet. Január 25-én Balogh közölte Ballával, hogy a Vorosilov marsallhoz, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság elnökéhez, intézett mindennemű átiratot Balogh közvetlenül kívánja eljuttatni, ezért azokat Balla küldje meg az ő részére.⁵⁰ Január 28-án Balla válaszolt Balogh levelére, s ebben leszögezte, hogy „Utasításokat Államtitkár Úrtól nem fogadok el”, ugyanis amikor a Tájékoztatásügyi Minisztériumot felállítottak, azzal egy időben a Miniszterelnökség Sajtóosztálya megszűnt és annak hatáskörét a Tájékoztatásügyi Minisztérium vette át. Balla szerint ezért Balognak nincs joga a minisztérium hatáskörét és jogait szűkíteni. Ezek után hivatkozott az első államtitkári értekezletre, amelyen a magyar sajtó ügye is napirendre került, ahol Kállai Gyula államtitkár külön felhatalmazást kapott a lapengedélyek és papírügyek felügyeletére. Ezért — írta Balla — „ezeket a Tájékoztatásügyi Minisztérium hatáskörébe utalták”. Február 9-én maga Nagy Ferenc miniszterelnök válaszolt Ballának, akinek felhívta a figyelmét, hogy a Miniszterelnökség Sajtóosztálya nem szűnt meg, „mivel ilyen a demokratikus kormányok idejében nem is volt, így a tájékoztatásügyi miniszter nem is vihette magával annak hatáskörét”. Külön hangsúlyozta, hogy a tájékoztatásügyi miniszternek csak annyira van illetékessége a Miniszterelnökségtől átvenni hatásköröket, amennyire a miniszterelnöktől arra felhatalmazást kap, tehát amennyit ő átenged a Tájékoztatásügyi Minisztériumnak. „Miatán a lapengedélyek kiadása, vagy megvonása, valamint a papír felosztása kifejezetten politikai és hatalmi kérdés, semmiképpen nem hozható összefüggésbe a tájékoztatásüggyel, azt továbbra is magamnak tartom fenn.” Ezért arra kérte Ballát, hogy a Tájékoztatásügyi Minisztérium létrehozása óta kiadott engedélyek listáját az alapiratokkal együtt sürgősen küldje meg, ahogy arra már korábban is kérték.⁵¹

A kezdeti állapotokat jól szemlélteti egy 1946 februárjában kelt jelentés, amelyben Nádas József, a minisztérium szociáldemokrata párti munkatársa pártjának a következőket írta a Tájékoztatásügyi Minisztériummal kapcsolatban: Balla és Balogh ellenségeskedése miatt a Tájékoztatásügyi Minisztérium még el sem kezdhetette a munkát. Mindössze húsz ember dolgozik, és Balogh, ahol tudja, akadályozta a munkát, mert a Miniszterelnökségen saját „kabinet[et]” vezet. Ennek tagjairól, Tarnay István követségi titkár, Verő Ubul rendőrőrnagy, és Mátray Florence, azt írta, hogy „beleillik bármelyik Kállay, Gömbös vagy Szálasi miniszteriumba. T[arnay]. azelőtt a külügyminisztérium sajtóosztályán

⁵⁰ MNL OL XIX-I-10-371/1946 (2. d.) Balogh István miniszterelnökségi államtitkár levele Balla Antal tájékoztatásügyi miniszterhez, 1946. január 25.

⁵¹ MNL OL XIX-A-1-j-V-384/1946 (49. d.) Nagy Ferenc miniszterelnök levele Balla Antal tájékoztatásügyi miniszterhez, 1946. február 9.

működött, később Sztójay majd Szálasi alatt is működött”, „Verő Ubul azelőtt Zsedényi titkára volt. Korlátolt és fenéig reakciós. Óvatos és nem foglal állást, de politikailag 100%-osan megbízhatatlan”, míg „M[átray]. Florence inkább Tarnay mint V[erő]. női kiadása”. A minisztériumban végzett munka minimális, Kállai sem törődik sokat a Tájékoztatásügyi Minisztériummal. A lapengedélyeket és papírügyeket csinálja, közben pedig az *Ellenállási mozgalom* című könyvet írja. A minisztériumban 8-8 Magyar Kommunista Párt és Független Kisgazdapárt tag van. A kisgazdák „apolitikus régifajta minisztériumi tisztviselők vagy reakciók”.⁵²

Pedig feladat lett volna bőven. Az 1945-ös év telén a kormánynak szembe kellett néznie a politikai lapokat sújtó, egyre veszedelmesebb méreteket öltött papírhiánnyal. A tél beállta, és az ebből adódó szállítási, ellátási nehézségek miatt a lapok papírellátása újabb kritikus szakaszához érkezett. Az egyre súlyosbodó problémák miatt a tél folyamán egyre többször merült fel az a lehetőség, hogy a lapok papír nélkül maradnak, amely azt eredményezte volna, hogy a sajtótermékek legnagyobb része kénytelen lett volna beszüntetni a megjelenését. A papírgyárak, az ellátásért felelős állami szervek szinte naponta hívták fel a kormány figyelmét a nehézségekre. A helyzet odáig fajult, hogy 1945 decemberében a papírgyárak részleges leállása miatt a sajtó papírellátása is veszélybe került. Pedig 1945. december 1-je óta működtek a papírosipari és a papírelosztó irodák az Iparügyi és a Kereskedelemügyi Minisztérium vezetése alatt. A Papírosipari Iroda feladata, hogy a tényleges papírszükséglet alapján, a papírgyárakkal közösen állapítsa meg a gyártási tervet és a közvetlen fogyasztók számára kiutalja a papírt. A kereskedelmi forgalomba kerülő papírmennyiség a Papírelosztó Iroda hatáskörébe tartozott. Mind a két iroda a pillanatnyi ellátást vette alapul az elosztásnál.⁵³ Ebben az időszakban gyakorlatilag csak a fűzfői papírgyár üzemelt. Mivel egy gyár nem volt képes az országban található összes sajtóterméket kiszolgálni, a Tájékoztatásügyi Minisztérium döntése értelmében a budapesti napilapokon kívül szinte az összes sajtóterméket kizárták a hatósági papírellátásból.

Pedig a papírgyárak kevés háborús kárt szenvedtek és ezek legnagyobb része helyrehozható lett volna. A készárukészlet viszont nagyobb kárt szenvedett, ugyanis annak 90%-át zsákmányként elszállították. A nyersanyagok egy bizonyos részét ugyancsak hadizsákmányként szállították el (papírfa, faanyag és cellulóz). Ahogy azt már láthattuk, a Neményi Papírgyár egyik legmodernebb, legnagyobb teljesítményű gépét jóvátétel gyanánt leszerelték,⁵⁴ míg a fűzfői papírgyár egyik gépét a németek olyan mértékben rongálták meg, hogy az gyakorlatilag használhatatlan lett. Ezeket leszámítva valamennyi gyár üzem-

⁵² PIL 283. f. 10/373. ő.e. Nadas József jelentése a Tájékoztatásügyi Minisztériumról a Szociáldemokrata Párt Főtitkárságának, 1946. február 7.

⁵³ Az ideiglenes nemzeti kormány 9.750/1945. M.E. számú rendelete a papír kereskedői forgalmának szabályozásáról. Magyar Közlöny, 1945. november 21., Az ideiglenes nemzeti kormány 10.270/1945 M. E. számú rendelete a papíros ipari forgalmának szabályozásáról. Magyar Közlöny, 1945. november 22.

⁵⁴ Erről lásd: MNL OL XIX-A-1-j-V-5430/1945 (10. d.) A Neményi Testvérek Papírgyár R.t. levele Dálnoki Miklós Béla miniszterelnöknek a jóvátételi megállapodásról, 1945. július 25.

képes, legnagyobb részük modern vagy felújított. A rotációs papír gyártására a Neményi Papírgyár gépének leszerelése után viszont nem maradt alkalmas gép. De nemcsak a gépek, hanem a feltételek is hiányoztak. Ezért 1946-ban a kényszerű rotációs papír-gyártás a nyersanyag hiánya, a nem erre a célra tervezett gépek idő előtti elhasználódása miatt már csak rövid ideig volt fenntartható. A nyersanyagok nagy része importból származott. A papírgyárak gazdálkodását a nyersanyagkészlet szabta meg, főleg azért, mert tartalékpapírral a gyárak nem rendelkeztek.

Az ellátási nehézségek 1946 elejére vészes mértéket öltöttek. Ezért 1946. január 12-én a Magyarországi Papírgyárak Munkaközössége jelentést tett le a Tájékoztatásügyi Minisztérium asztalára. A javaslat szerint a sajtó papírellátását, valamint a gyárak nyersanyagszükségletének a biztosítását importból kell megoldani, valamint a papírgyártást úgy kell megszervezni, hogy teljes mértékben ellenőrizhető legyen a „papírgazdálkodás minden fázisa”.⁵⁵

A sok terv és jelentés azonban nem hozta meg a várt eredményt. A lapok továbbra is küzdöttek a folyamatos papírhiánnyal, köszönhetően a gyárak nyersanyagellátásában mutatkozó nehézségeknek. Ez pedig rossz fényt vetett a még csak néhány hónapja működő Tájékoztatásügyi Minisztériumra is, amelynek egyik kiemelt feladata lett volna, hogy a sajtó papírellátását minden körülmények között biztosítsa. Ezért március 11-én Nagy Ferenc arról értesítette Bán Antal iparügyi minisztert, hogy a rotációs papír elosztását a saját hatáskörébe vonja. Eddig ugyanis a Tájékoztatásügyi Minisztérium volt jogosult a papírelosztás ügyében intézkedni (azon belül is Kállai Gyula politikai államtitkár hatásköre volt), ezután azonban csak javaslattevési joga lesz. Nagy kérte Bánt, hogy erről tájékoztassa az illetékes szerveket is (Papírosipari Irodát, valamint az Anyag- és Árhivatal papír osztályát).⁵⁶

1946 februárjában újra terítékre került a sajtópolitika szabályozása is. Ennek érdekében a Belügyminisztérium törvényelőkészítő osztálya egy rendelettervezetet készített a sajtótermékek terjesztéséről, amit megküldött az Igazságügyi Minisztériumhoz.

A Belügyminisztérium célja a rendelettervezettel az volt, hogy az eddig a Tájékoztatásügyi Minisztérium és a Miniszterelnökség hatáskörébe tartozó lapengedélyek kiadását és visszavonását (azaz a lapbetiltást) a saját hatáskörébe vegye át. Ez nem meglepő, ha arra gondolunk, hogy mind a Tájékoztatásügyi Minisztérium, mind a Miniszterelnökség kigazda irányítás alatt állt, míg a Belügyminisztériumot a kommunista Nagy Imre vezette. A tervezet abban nem hozott változást, hogy a sajtótermékek megjelenését engedélyhez kötötte, hiszen ezt már az 1914. évi XIV. t.c. 8.§-a is kimondta.⁵⁷ Abban az értelemben sem

⁵⁵ MNL OL XIX-I-10-924/1946 (10. d.) A Magyarországi Papírgyárak Munkaközössége jelentése a magyarországi papírtermelésről és papírgazdálkodásról, 1946. január 12.

⁵⁶ MNL OL XIX-A-1-j-V-4623/1946 (49. d.) Nagy Ferenc miniszterelnök levele Bán Antal iparügyi miniszternek a rotációs papír elosztásának miniszterelnöki hatáskörbe utalásáról, 1946. március 11.

⁵⁷ 1914. évi XIV. törvények a sajtóról. <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=7270> [letöltés ideje: 2013. december 1.] Erről lásd részletesen: *Buzinkay Géza: Harc a sajtóreform körül, 1914.* In: Médiумok, történetek, használatok – Ünnepi tanulmánykötet a 60 éves Szajbély Mihály tiszteletére. Szerk. Pusztai Bertalan. Szeged, 2012. 282–292.

hozott változást, hogy a lapengedélyek kiadása a fegyverszüneti egyezmény 16. pontja miatt továbbra is csak adminisztratív jellegű intézkedést igényelt. A tervezet sokkal inkább politikai értelemben volt jelentős, hiszen egyértelműen deklarálta azt, hogy a sajtópolitikai kérdések két legfajsúlyosabb eleme kikerül a Független Kisgazdapárt felügyelete alól és a Magyar Kommunista Párthoz kerül. A rendelettervezet szövegében az is feltűnő, hogy a lapokat hatósági engedélyhez és előzetes bemutatáshoz akarták kötni, holott a 390/1945. M.E. számú rendelet kiadása után éppen a Magyar Kommunista Párt tiltakozott a legélesebben az ilyen törekvések ellen. A baloldali támadások miatt akkor a kormány kénytelen volt visszakozni, és a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front sajtótermékeit kivenni a rendelet hatálya alól. Ebben a rendelettervezetben, ahogy látni fogjuk, szó sincs arról, hogy Függetlenségi Front pártjainak a lapjai kivételt képeznének ilyen szempontból.

A tervezet értelmében a sajtótermékek kiadása továbbra is engedélyköteles, és szabályozza azt is, hogy ezeket az engedélyeket kik adhatják ki. A rendelet a lapengedélyek visszavonásáról is rendelkezett. Az engedélyt ideiglenesen vagy véglegesen vissza lehet vonni abban az esetben, ha a lapban megjelent írás a közrendet, a közérkölcset, valamint az ország külpolitikai és gazdasági érdekeit sérti vagy veszélyezteti, illetve ha a demokratikusan megválasztott hatalom és a köztársaság ellen lázít. Ezekben az esetekben a belügyminiszternek joga van a lapengedélyt megvonni, még abban az esetben is, ha azt nem ő adta ki.

A tervezetről az Igazságügyi Minisztérium és a Belügyminisztérium által delegált tisztviselők több megbeszélést is folytattak. Az Igazságügyi Minisztérium szakértőinek a véleménye szerint a „tervezett intézkedések a sajtószabadság nagymérvű korlátozása folytán aggályosnak mutatkoznak, és minthogy az 1946. I. törvénycikk bevezetése a gondolatközlés szabadságát kifejezetten biztosítja, az 1946. IV. törvénycikkben foglalt felhatalmazás pedig a közjogi természetű rendelkezésekre nem terjed ki”, ezért ezek csak a törvényhozás útján valósíthatók meg. A közös munkacsoport végül egy újabb rendelettervezetet dolgozott ki.

Az átdolgozott tervezet lényegében meghagyta a lapengedélyek kiadására és visszavonására vonatkozó részt, azonban belekerült egy olyan szakasz is, hogy a rendelet hatályba lépése előtt már megjelent lapokra a rendelet nem vonatkozik.

Látható, hogy az Igazságügyi Minisztérium sem emelt kifogást az ellen, hogy a Belügyminisztérium hatáskörébe kerüljön a lapengedélyek és visszavonások jogköre. Sőt, azzal, hogy a rendelet életbelépése előtt kiadott lapokat kiemelték a hatálya alól, inkább az Igazságügyi Minisztérium sértette meg a látzólag védeni próbált két 1946-os törvényt. Hiszen egy ilyen rendelet lehetőséget adott a Belügyminisztérium (és így a Magyar Kommunista Párt) számára, hogy saját kénye-kedve szerint akadályozza meg az ellenzéki pártok lapalapítási törekvéseit. A munka végeztével a Belügyminisztérium képviselői ígéretet tettek arra, hogy az Igazságügyi Minisztérium észrevételeiről Nagy Imre belügyminisztert tájékoztatni fogják.⁵⁸ A tervezet végül irattárba került, és ott is

⁵⁸ MNL OL XIX-E-1-c-S848-4701/1946 (44. d.) A Belügyminisztérium rendelettervezete a sajtótermékek terjesztése tárgyában, 1946. február, 1946. június

maradt egészen 1946 júniusáig, amikor az új belügyminiszter, Rajk László újra elővette. Addigra azonban egy olyan sajtóháború robbant ki a Magyar Kommunista Párt és a Független Kisgazdapárt között, amely végül teljes mértékben felszámolta a hol jobban, hol rosszabbul, de azért koalíciós alapon működő sajtóirányítást.

Harc a sajtóirányítás megszerzéséért

A lapengedélyek kiadása, ahogy azt már korábban is láttuk, érdemi beavatkozást nem igényelt a hivataloktól, hiszen a Szövetséges Ellenőrző Bizottsághoz való felterjesztésen kívül más feladat nem is volt. Ugyanakkor hiba lenne azt gondolni, hogy a felterjesztés során nem lehetett bizonyos politikai érdekeket érvényesíteni. A Miniszterelnökség Sajtóosztálya, majd a Tájékoztatásügyi Minisztérium is igyekezett a lapengedélyeket úgy kiadni, hogy az egyrészt ne sértse a pártok lapindításhoz fűződő jogát, másrészt ügyeljen arra, hogy egyik párt se kerülhessen monopolhelyzetbe. Ezért is volt nagy jelentősége a koalíciós alapokon kiadott sajtótermékeknek. Ahogy azonban az már kiderült, ezek a paritásos alapon kiadott lapok a legtöbb esetben a Magyar Kommunista Párt irányítása alatt álltak, ahonnan idővel sikeresen kiszorították a többi párt delegáltját.

Ennek ellenére 1946 áprilisától az illetékes szervek a legtöbb figyelmet a lapengedélyek körüli vizsgálatoknak szentelték. A Szövetséges Ellenőrző Bizottság 1946. július 9-én közölte Nagy Ferenc miniszterelnökkel, hogy a Tájékoztatásügyi Minisztériumtól megkapta a magyarországi lapok jegyzékét. A Bizottság szerint ezek „némelyike antidemokratikus jellegűvé vált és gyakran a fasiszta elemek védelmére kel és ezzel megszegi a Fegyverszüneti Egyezményt”. Ezért kérték Nagyt, hogy a Miniszterelnökség is tekintse át a jegyzéket, és közöljék a Szövetséges Ellenőrző Bizottsággal, hogy véleményük szerint mely lapokat kell a fentebb leírt problémák miatt betiltani.⁵⁹ Mivel ez nem történt meg, 1946 augusztusa után néhány hónapig a Szövetséges Ellenőrző Bizottság, mint a lapengedélyek kiadója, vizsgálatot folytatott a politikai lapok engedélyezése ügyében.

A sajtó-közigazgatási kérdések mellett a lapok hangneme is több esetben terítékre került. A kezdeti együttműködést, majd békés egymás mellett létezését felváltotta a „frontharcos” sajtó.⁶⁰ Ekkor már, a politikai harcok nyomán, a sajtó is igyekezett nyomást gyakorolni a politikai élet szereplőire. A koalíciós pártok lapjaiban a hangnem egyre inkább eldurvult, ami veszélyeztette a pártok együttműködését és az ország belső békéjének a fenntartását. A támadások a személyeskedésig fajultak, és ezt „fenyegető, útszéli hangon” tették. Problémaként merült fel a lapok szenzációhajhászása, a bel- és külpolitikai hírek kommentálásának az eltúlzása, amellyel veszélyeztették az ország külpolitikai érdekeit és a súlyos károkat okoznak vele a belpolitikában. Mindezt pedig, leg-

⁵⁹ MNL OL XIX-I-10-3795/1947 (17. d.) A Szövetséges Ellenőrző Bizottság levele Nagy Ferenc miniszterelnökhöz, 1946. július 9.

⁶⁰ Vass Henrik – Zalai K. László: A tájékoztatás intézményrendszere... i. m. 34–37.

alább is a Tájékoztatásügyi Minisztérium szerint, a példányszámnövelés miatt tették. Ennek pedig a Tájékoztatásügyi Minisztérium szerint véget kell vetni. A bírálókat, a vita természetesen nem korlátozható, de az ellenségeskedés, az ország érdekeinek a semmibe vétele már igen. Ezért azt javasolták Nagy Ferencnek, hogy hívjon össze egy megbeszélést, akár a lapok főszerkesztőit is bevonva, hogy véget vessenek ennek az áldatlan állapotnak.⁶¹

Ezt a hangnemet a sajtórendészeti kérdésekben illetékes szakminisztériumok a legkevésbé sem méltányolták. A betiltásokon kívül azonban más lehetőség nem igazán volt a hatalomnak arra, hogy a hangnemet ismét normális mederbe terelje.

Rajk ezért 1946 júniusában újra elővette az 1946 februárjában, még Nagy Imre belügyminisztersége idejében megalkotott, majd félretett rendelettervezetet, amit úgy küldött meg június 21-én az Igazságügyi Minisztériumnak, hogy azt a június 24-ei minisztertanácsi ülésen elő kívánja terjeszteni.

A tervezetet Rajk szinte ugyanabban a formában nyújtotta be, ahogy azt még februárban a Belügyminisztérium és az Igazságügyi Minisztérium tagjából álló munkacsoport végül jóvá hagyta. Rajk csak két módosítást hajtott végre az átdolgozott tervezeten. Egyrészt megtartotta az eredeti tervezet szövegét, miszerint az időszakos lapot a terjesztés megkezdésével egy időben be kell nyújtani az engedélyt kiadó hivatalnak, másrészt Rajk tervezetében a már megjelent időszakos lapok sem mentesültek a rendelet hatálya alól. Ez a rész az Igazságügyi Minisztérium szerint azonban aggályos volt, hiszen a rendelet szerint egy időszakos lap minden egyes lapszámához meg kell kérni a terjesztési engedélyt, amely a lapok megjelenését megbénítaná. Az Igazságügyi Minisztérium szerint ez a probléma úgy oldható fel, ha a rendelet kimondaná, hogy egy adott időszakos lap terjesztési engedélye minden számra vonatkozik. Ez azonban azért aggályos, mert az időszakos lap engedélyezése miniszterelnöki, míg a terjesztés engedélyezése belügyminiszteri jogkör. Ezért azt a javaslatot tették Rajknak, hogy egészítse ki azzal, hogy amíg a már megjelenő lapok terjesztési engedélyéről a belügyminiszter nem dönt, addig ezek a lapok továbbra is megjelenhetnek. A legjobb megoldás azonban az lenne az Igazságügyi Minisztérium szerint, ha a rendelet kimondaná, hogy ezek a rendelkezések nem vonatkoznak az időszakos lapokra.⁶²

Ezt követően ugyan a június 25-ei minisztertanácsi ülésen Rajk László 7. napirendi pontként benyújtotta a rendelettervezetet, de végül is Bacsó Ferenc igazságügy-minisztériumi osztályfőnök javaslatára levetette a napirendről, mivel ilyen szabályozás csak törvényhozás útján lehetséges, így tervezet minisztertanácsi tárgyalását végül is elnapolták.⁶³

Miután a rendelettervezetet második alkalommal sem sikerült jogerőre emelni, többé nem is került szóba.

⁶¹ MNL OL XIX-I-10-3076/1946 (6. d.) Javaslat a Miniszterelnök Úrhoz a magyar sajtóban előforduló visszás jelenségek miatt összehívandó értekezlet tárgyában, 1946. október 3.

⁶² MNL OL XIX-E-1-c-S848-4701/1946 (44. d.) A Belügyminisztérium rendelettervezete a sajtótermékek terjesztése tárgyában, 1946. február, 1946. június

⁶³ Nagy Ferenc első kormányának minisztertanácsi jegyzőkönyvei. Szerk. a jegyzeteket és a bev. tanulmányt írta Szűcs László. Budapest, 2003. A 887. 14. l.j.

A papírkiutalás, amely látszólag szintén egy marginális kérdés lehetett volna, a koalíciós időszak sajtótörténetének egyik legnagyobb jelentőséggel bíró problémájává lépett elő.

A papírkiutalás létrehozása első pillanatától a Tájékoztatásügyi Minisztériumhoz tartozott, és Kállai Gyula felügyelete alatt állt. 1946 márciusában azonban Nagy Ferenc miniszterelnök, jól látva, hogy ez az egyik legfajsúlyosabb kérdés a korszak sajtópolitikájában, újra a Miniszterelnökség közvetlen irányítása alá vette, és a Tájékoztatásügyi Minisztérium számára csak javaslat-tételi jogot hagyott meg. Ez a döntés azonban nem volt hosszú életű, mert alig egy hónappal később, pártközi megállapodás alapján, a Tájékoztatásügyi Minisztérium visszakapta a papírkiutalás feletti ellenőrzés jogát azzal a kiegészítéssel, hogy azt a miniszterelnöknek és a tájékoztatásügyi miniszternek is ellen kell jegyeznie.⁶⁴

1946 júniusának az elején a papírgyárak szénellátása javult, melynek eredményeképpen a gyárak egyre növekvő mennyiségben képesek voltak ellátni a napi- és hetilapokat papírral. Ennek ellenére a papírkérdést az egész koalíciós időszak alatt nem sikerült megnyugtatóan kezelni, és Nagy Ferenc 1947 júniusában történt lemondása és emigrációja után a Magyar Kommunista Párt a Tájékoztatásügyi Minisztériumban megszerzett pozíciójánál fogva tulajdonképpen a legfőbb fegyverként használta a papírkiutalás kérdését. Ez köszönhető volt annak, hogy Nagy lemondása után a miniszterelnöki széket Dinnyés Lajos kapta meg, aki az 1947. augusztusi választások után is kormányt alakíthatott, de az akkor megalakult kiszegda vezetésű kormány már leginkább a Magyar Kommunista Párt bábja volt.

A harmadik, és talán a legfontosabbnak tűnő sajtópolitikai fegyver a lapbetiltás volt. Ez tulajdonképpen az eljárás alá vont lap engedélyének ideiglenes vagy végleges felfüggesztését jelentette, amely több esetben azzal is járt, hogy az adott szám összes fellelhető példányát az illetékes hatóság, tehát a Belügyminisztérium, le is foglalta. A betiltás letelte után a lap újra megjelenhetett. Ennek törvényi alapját az 1946. március 23-án hatályba lépett 1946. évi VII. törvénycikk adta meg. Ebben azokat az eseteket rögzítették, amely alapján a szólásszabadságot a kormány korlátozhatja. A törvény hosszas parlamenti vita után került kihirdetésre.⁶⁵ Rendelkezései értelmében az alapvető emberi szabadságjogokat akkor lehetett korlátozni, ha valaki „államrend vagy köztársaság megváltoztatására lázít”, „a demokratikus államrend vagy annak alapintézményei ellen gyűlöletre izgat”, „egyes személyek vagy csoportok ellen azok demokratikus vagy köztársasági meggyőződése miatt gyűlöletre izgat”, „az állampolgári szabadság vagy jogegyenlőség érvényesülése ellen vagy nemzetiségi, faji vagy felekezeti gyűlölködésre izgat, illetőleg annak felkeltésére alkalmas más cselekményt követ el”. Mindezek mellett a köztársasági elnök tekintélyét is védte azzal, hogy az ellene „elkövetett rágalmozás vagy becsületsértés esetében

⁶⁴ MNL OL XIX-I-10-1410/1946 (4. d.) A papírkiutalás újabb rendezése, 1946. április 23.

⁶⁵ *Palasik Mária*: A szólásszabadság deklarálása és korlátainak kezdetei Magyarországon (1946–1949). Századok 132. (1998: 3. sz.) 585–589.

a valóság bizonyításának nincs helye; a bűnvádi eljárást hivatalból kell megindítani.”⁶⁶

A betiltások az esetek nagy részében a vidéki politikai sajtótermékeket érintették. Ennek oka, hogy hiába jelentek meg a központi, tehát országos terjesztésű lapok a legnagyobb példányszámban, egy adott közösség mindennapi életére kevés befolyást gyakoroltak. Ez nagyrészt annak köszönhető, hogy a központi lapok az országos, míg a helyi vagy a regionális lapok egy-egy terület politikai életével foglalkoztak. Az országos lapok ennél fogva nem tudtak olyan hatást kifejteni egy közösség politikai, szellemi orientációjára, mint a helyi lapok.

A lapbetiltások a legtöbb esetben a polgári sajtó ellen irányultak, aminek a legfőbb oka az volt, hogy a baloldali pártok vidéki sajtójával szemben sokkal kevésbé álltak a pártok országos vezetőségének az irányítása alatt.⁶⁷ A Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt esetében elképzelhetetlen lett volna, hogy egy vidéki sajtótermék szembe megy a párt politikájával, míg ez a kisgazda párt esetében nem egy esetben így volt. Ez köszönhető volt annak is, hogy a vidéki kiadók fogadták be azokat a publicistákat, szerkesztőket, akik a párt centrista, majd egyre jobban balra húzó politikájával szemben a kisgazdapárt eredeti értékeit képviselték.

A betiltások végrehajtásában nagy szerepet kapott a ténylegesen kommunista irányítás alatt álló Tájékoztatásügyi Minisztérium is, így kijelenthetjük, hogy a sajtóért folytatott küzdelem a végéhez közeledett. Ebben pedig hatalmas szövetségesük volt a Szövetséges Ellenőrző Bizottság is, amely szintén igyekezett minél jobban ellehetetleníteni a nem kommunista párti sajtót. Ugyanakkor azt is le kell szögeznünk, hogy, bár legnagyobb számban a kisgazdapárti lapokra sújtott le Rajk, nem kerülték el a figyelmét a többi koalíciós párt, köztük a Magyar Kommunista Párt, és az ellenzéki pártok politikai lapjai sem.

Meg kell említenünk még a Külügyminisztérium sajtóosztályát is, bár ott egy kicsit más volt a helyzet. A sajtóosztály ugyanis főként arra ügyelt, hogy a lapokban megjelenő írások semmiféleképpen ne befolyásolják az ország külföldi megítélését, főleg ezekben a nehéz időkben. Hiszen 1946 februárjában aláírásra került a csehszlovák–magyar lakosságcsere-egyezmény, a békeszerződés pedig már előkészítés alatt állt. Ezért külpolitikai értelemben semmiképpen nem tett jót az ország érdekeinek, ha a sajtótermékek bármilyen módon is kritizálják a Külügyminisztérium munkáját, és az sem, ha ellenséges hangnemben szólnak bármelyik szomszéd állam politikájáról. Még akkor is, ha ennek a politikának a határon túli magyarok voltak az elszenvedői.

1946 tavaszán a koalíciós kormányzás egyik legmélyebb válságát élte meg. Március 20-án Nagy Imrét Rajk László váltotta a Belügyminisztérium élén, és néhány nappal később megindult a Magyar Kommunista Párt vezetésével a Független Kisgazdapárt elleni átfogó támadás. Innentől kezdve a hatalom, tehát a kisgazda vezetésű koalíciós kormány, sajtópolitikai értelemben már nem volt többé ura a helyzetnek. Az irányítás végleg kicsúszott a kezei közül.

⁶⁶ 1946. évi VII. törvénycikk a demokratikus államrend és köztársaság büntetőjogi védelméről. <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=8225> (letöltés ideje: 2014. május 27.)

⁶⁷ Vass Henrik – Zalai K. László: A tájékoztatás intézményrendszere... i. m. 39–46.

A nyitányt Rákosi Mátyás mecsekaljai beszéde és a *Szabad Nép* „Tiszta vizet a pohárba!” című írása jelentette március 3-án. Ebben arra szólították fel a kiskgazda pártot, hogy a koalíció fenntartása érdekében zárják ki a párt jobboldali szárnyát. Ha ez nem történik meg, akkor a baloldali pártok elhagyják a koalíciót. Hogy ennek a kijelentésüknek súlyt adjanak, március 5-én a kommunista párt a szociáldemokratákkal és a Nemzeti Parasztpárttal közösen létrehozta a Baloldali Blokkot.⁶⁸ A Független Kiskgazdapárt végleg magára maradt a hatalomért folytatott harcban.

A Magyar Kommunista Párt és a Független Kiskgazdapárt közötti versenyfutás a hatalomért a sajtót sem hagyta érintetlenül. Eddig a lapok szabadon írhattak bármilyen politikai témáról, retorziótól nem kellett tartaniuk. 1946 tavaszától kezdve a lapbetiltást a kommunista párt fegyverként használta a kiskgazdapárt ellen, így lett politikai ügy egy-egy írásból.

Egészen 1946 márciusáig a lapengedély ideiglenes vagy végleges visszavonása (tehát a lapbetiltás) nem volt mindennapos. A lapbetiltásokat nem használták politikai fegyverként, Erdei Ferenc és Nagy Imre belügyminisztersége alatt csak elvétve került erre sor.⁶⁹ Rajk László minisztersége ebben is új helyzetet teremtett. A Belügyminisztérium Sajtórendészeti Osztályának 1946. augusztus 13-án kelt jelentése szerint 1946 első hét hónapjában huszonhét esetben tiltottak be hosszabb-rövidebb időre sajtóterméket, ezen betiltások legnagyobb része (tizennyolc) Rajk László első fél évére esik. A betiltásokat négy csoportba sorolta a Belügyminisztérium: a belső (demokratikus) rend illetve belpolitikai érdekek megsértése; külpolitikai érdekek megsértése; bel- és külpolitikai érdekek együttes megsértése; gazdasági, közellátási érdekek megsértése. A betiltott lapok nagy része a kiskgazdapárt vidéki sajtóterméke volt.⁷⁰ 1946 áprilisára a helyzet olyan mértékben vált súlyossá, hogy Nagy Ferenc miniszterelnöknek lépnie kellett. Ekkor kezdődött az 1945 utáni magyar sajtótörténet legnagyobb sajtórendészeti vitája a miniszterelnök és Rajk László belügyminiszter között, amely végül 1946 augusztusában úgy záródott le, hogy a sajtórendészeti kérdések teljes felügyelete a belügyminisztérium irányítása alá került.

A vita kiindulópontja nem maga a lapbetiltások voltak, hanem az, hogy a belügyminisztérium a miniszterelnök megkérdezése és felhatalmazása nélkül hozott meg döntéseket. Nagy Ferenc ezt nehezményezte, és elvárta Rajktól, hogy csak az ő utasítása alapján indítsa meg a belügyminisztérium a sajtórendészeti eljárást. Rajk ezzel szemben azt az álláspontot képviselte, hogy a lapbetiltások mindig is belügyminiszterhez tartoztak, és neki csak utólagos beszámolósi kötelezettsége van a miniszterelnök felé. A vita során Rajk szinte minden esetben az 1919 és 1939 között kiadott sajtórendeletekkel igyekezett az igazát bizonyítani. Amikor a levélváltást Nagy magasabb fórumra, a miniszterta-

⁶⁸ *Palasik Mária*: A jogállamiság megteremtésének kísérlete és kudarca Magyarországon 1944–1949. Bp., 2000. 146–158.

⁶⁹ Gondoljunk csak az első, nagyobb sajtócsatára a *Szabad Szó* papírellátása körül. Hiába fajult már-már személyeskedésig a vita, egyik lapot sem tiltották be.

⁷⁰ MNL OL XIX-I-10-4/1948 (34. d.) A Belügyminisztérium Sajtórendészeti Alosztályának jelentése az egyes időszaki lapoknak az 1946. évben történt időleges betiltásáról, 1946. augusztus 13.

nács elé vitte 1946. augusztus 31-én, Rákosi Mátyás csak annyit mondott, hogy amíg a békeszerződést alá nem írják, az ország jogilag hadban áll, tehát a háború esetére szóló kivételes jogkörök érvényben vannak.⁷¹ Ugyanis ezeket a törvényeket és rendeleteket nem helyezték hatályon kívül 1945 után, tehát, ha kifacsart logikával is, de Rákosi válasza helytálló volt. Még ha cinikus volt, akkor is. A vita végeredménye az lett, hogy az 1945 előtti gyakorlattal szemben a lapok betiltásának a joga a belügyminiszter hatáskörbe került. Ennek eredményeként Rajk a kisgazdapárti lapok esetében gondolkodás nélkül, még ha jogosan is, alkalmazta az 1946. évi VII. törvénycikkben megfogalmazottakat, addig a Magyar Kommunista Párt egyik lapjával szemben már nem érezte jogosnak ugyanazt. Természetesen az összehasonlítás sántít, hiszen az orosházi kisgazda lap valóban túllépte a határt, de Magyar Kommunista Párt debreceni lapja is megtette ugyanezt. Az ebben a két esetben alkalmazott kettős mércéje jól jellemezte a Magyar Kommunista Párt és a többi párt közötti határvonalat. Mert ami a kommunista lap esetében csak véleménynyilvánítás, az a többi párt lapja esetében már támadás a demokratikus intézmények vagy az állam ellen. Apróságnak tűnik, de egyre jobban látszott, hogy a Magyar Kommunista Párt a hatalom legfőbb letéteményese lett, és a többi koalíciós párt szépen, lassan csak azt a célt szolgálta, hogy a párizsi békekötésig bizonyítani lehessen, hogy az ország demokratikus berendezkedésű, és hogy jogállam volt. Csak a jogok nem mindenkire vonatkoztak.

A lapok betiltása 1946 őszén is tovább folytatódott. A Belügyminisztérium továbbra is figyelemmel kísérte a lapokban megjelent közleményeket, és ha kivetni valót talált, azonnal megtorló lépéseket tett. Ennek alapja főként az 1946. évi VII. törvénycikk volt, amely részletesen szabályozta azokat a kivételeket, amikor a szólás szabadságát a hatalom korlátozhatja.

A lapok elleni eljárások egyik legfontosabb mozgatórugója az volt, hogy 1946 ősze belpolitikai téren újabb változásokat hozott. A márciusban megindult, majd június-július táján egyre fokozódó kommunista-kisgazda ellentét 1946 szeptemberére komoly koalíciós válságot okozott. A belpolitikai indokok mellett egyre több esetben játszott szerepet az ország külpolitikája is. Amíg a belső feszültségeket a Magyar Kommunista Párt és a Független Kisgazdapárt között zajló hatalmi harc okozta, addig a külső feszültségeket a lakosságcsere és a szomszédos országokkal szembeni megnyilvánulások okozták, ami a békeszerződés előtt sokat árthatott Magyarországnak, és nem csak külpolitikai értelemben. Ezért nem meglepő, hogy a Belügyminisztérium, a Tájékoztatásügyi Minisztérium és a Külügyminisztérium sajtóosztályának a segítségével, fokozottabb figyelmet fordított a politikai lapokban megjelent külpolitikai tartalmú írásokra is. A békeszerződést előkészítő párizsi béketárgyalások során ugyanis nyilvánvalóvá vált, hogy Magyarország területi igényeit lesöpörték az asztalról, és az országnak háborús jóvátételt kell fizetnie a Szovjetunióknak, Csehszlovákiának és Jugoszláviának. Az ország külpolitikai helyzete, jogilag legalább is, ren-

⁷¹ A vita részletes bemutatását lásd: Sz. Nagy Gábor: Nagy Ferenc és Rajk László sajtórendészeti vitája 1946-ban : Adalékok Rajk László belügyminiszteri működéséhez. In *Medias Res* 2. (2013: 2. sz.) 247–260.

deződni látszott, de ez csak azt a kérdést vetette fel, hogy a békeszerződés közzelgő ratifikálása után merre megy Magyarország.⁷²

1946. szeptember 20-án a baloldali pártok sajtótermékei élesen elítélték a Független Kisgazdapárt jobbszárnyát, valamint azt a tényt, hogy a kisgazdák nem tesznek lépéseket arra, hogy a vidéki sajtó kommunistaellenességét megfékezzék. Ekkor azonban Rajk és a Belügyminisztérium még nem lépett fel semmilyen tekintetben a kisgazdapárti lapok ellen, mert talán abban bíztak, hogy Nagy Ferenc október 9-ei, a párt jobboldalához intézett kemény hangú levelének a hatására a pártban és a vidéki sajtóban megszűnnek a baloldali pártok elleni támadások.⁷³

1947 elején a lapbetiltások szervesen kapcsolódtak a Független Kisgazdapárt elleni támadáshoz. Hivatalosan csak 1947. január 5-én jelent meg a *Szabad Népből* az a belügyminisztériumi közlemény, amely bemutatta az úgynevezett Magyar Közösséget, amely a kommunista párt szerint egy olyan titkos társaság volt, amely összeesküvést szőtt a magyar demokrácia ellen, és amelynek a szálai egészen a kisgazdapárt legmagasabb köreibbe, egészen Nagy Ferenc miniszterelnökig és Kovács Béla főtitkárig vezetnek. A Magyar Kommunista Párt vádjai szerint ez a titkos társaság a Horthy-korszak jogfolytonosságát igyekezett visszaállítani. A Politikai Rendőrség 1946 decemberében kezdte meg a letartóztatásokat, de ezt természetesen nem hozták nyilvánosságra. Az igazi letartóztatási hullám azonban 1947 elején kezdődött meg, amikor már több, mint 200 ember tartóztatott le összeesküvés vádjával. A *Szabad Nép* január 12-ei számában pedig címlapon hozta le azt a szintén belügyminisztériumi közleményt, hogy több kisgazdapárti képviselő is a letartóztatottak között van. Innentől pedig nem volt megállás: a baloldali lapok szinte naponta hozták az új és még újabb információkat a Közösség ügyéről, és a velük kapcsolatban álló kisgazda politikusok neveit. Majd bekövetkezett Kovács Béla letartóztatása és a Szovjetunióba hurcolása, valamint a kisgazda politikusok elleni kirakatpercek, amelyek végül is Nagy Ferenc lemondásához és emigrációjához vezettek 1947 júniusában.⁷⁴

A Magyar Közösség-ügy miatt történt lapbetiltásokat vizsgálva levonhatjuk azt a következtetést, hogy a politikai lapok csak igen kevés esetben léptek túl a hivatalos közlemények leadásán. A lapok a legtöbb esetben az ügyet a demokrácia elleni támadásként értékelték. Ennek következtében a lakosság legnagyobb része azon a véleményen volt, amit a Magyar Közvélemény-kutató Intézet 1947. január 20–22. közötti felmérése is megerősített, hogy az összeesküvés egyáltalán nem volt hatással a magyar demokratikus átalakulásra.⁷⁵ Hogy a közvéleményben ez a kép alakult ki, abban nagyon nagy szerepet játszottak a pártok lapjai. Amelyik lap pedig szembe mert menni a hivatalos állásfoglalás-

⁷² *Vida István*: Koalíció és pártharcok, 1944–1948. Bp., 1986. 205.

⁷³ *Vida István*: Koalíció... i. m. 215.

⁷⁴ Lásd erről: *Palasik Mária*: A jogállamiság megteremtésének... i. m. 194–229.; *Vida István*: Koalíció... i. m. 229–243.; *Szekér Nóra*: A Magyar Közösség története. PhD értekezés. Budapest, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, 2009. <http://mek.oszk.hu/08400/08480/08480.pdf> (letöltés ideje: 2013. december 3.) 1–3., 123–158.

⁷⁵ *Palasik Mária*: A jogállamiság megteremtésének... i. m. 207.

sal, az magára vonta Rajk László figyelmét. A betiltások foganatosításában megfigyelhető az is, hogy Nagy Ferenc miniszterelnök egy esetben sem szállt szembe a belügyminiszteri döntéssel, hanem elfogadta azt. Ez pedig már túlmutatott a sajtórendészet kérdésén: ez már belpolitikai játszma volt.

A Magyar Közösség elleni úgy még egy jól látható változást hozott a politikai sajtó és a hatalom viszonyában. Az 1946 márciusa óta zajlott folyamatos kommunista párti támadások a sajtó ellen meghozták az eredményt 1947 elejére. A lapok egyre ritkábban fogalmaztak meg kritikát a hatalommal szemben, és a közlemények súlypontja áttevődött a véleményformálás nélküli közlésre. Ebben pedig nagy szerepet játszott az a tény, hogy a belügyminiszter szinte követhetetlenül és teljesen önkényesen tiltott be lapokat.⁷⁶

Az 1947. januári betiltási hullám után a helyzet, a fent már említett okok miatt, konszolidálódott. A lapbetiltások száma lecsökkent, de a betiltások oka továbbra is teljesen kiszámíthatatlan volt. A koalíciós időszak azonban a végéhez közeledett. Ezt mutatta az is, hogy 1947 májusában a koalíció egy újabb, az eddigieknél is mélyebb válságát élte meg. Nagy Ferenc lemondott,⁷⁷ május 31-én Balogh István is távozott a Miniszterelnökségről. Ezzel végérvényesen eltűnt az utolsó bástya is, amely képes volt a Magyar Kommunista Párt terveit keresztülhúzni. Hiába támadta őt 1945 nyarától kezdve folyamatosan a kommunista párt, 1947 májusáig nem lehetett a pozícióját megingatni. Azonban amikor Nagy Ferenc nem tért haza svájci látogatásáról, és kormányát lemondatták, Balognak is mennie kellett. Helyét pedig a Tájékoztatásügyi Minisztérium munkaspárti tisztviselői vették át.

Epilógus – Kommunista hatalomátvétel a sajtópolitikában

Az 1947 augusztusi választás után néhány hónap alatt a Magyar Kommunista Párt szinte teljesen felszámolta azt a sajtóirányítási rendszert, amely több mint három éven keresztül, hol jól, hol rosszul kontrollálta a magyar sajtópolitikát. A szeptember 23-ai pártközi értekezleten döntöttek arról, hogy a Tájékoztatásügyi Minisztériumot megszüntetik. Nem is neveztek ki az élére minisztert.⁷⁸ Arról azonban még nem született döntés, hogy a minisztérium ügykörét melyik állami szerv veszi majd át a jövőben. Szeptember 24-én Molnár Erik külügyminisztert bízták meg ideiglenesen a tárca irányításával.⁷⁹ Szeptember 30-án Dinnyés Lajos miniszterelnök már arról beszélt, hogy a lapokkal kapcsolatos adminisztratív feladatok, valamint a papírelosztás a Miniszterelnökséghez kerül át.⁸⁰ A november 8-ai ülésen Dinnyés Lajos miniszterelnök a Tájékoztatásügyi Minisztériumról szólva kijelentette, hogy „... van is, meg nincs is”. Megszűnt az államtitkársága és a minisztersége, „és most van egy Tájékoztatási Hivatal, amely átszervezés alatt van”.⁸¹ November 20-án már tudni

⁷⁶ Zalai K. László: Volt egyszer egy médiaháború... i. m. 69.

⁷⁷ Palasik Mária: A jogállamiság megteremtésének... i. m. 229–243.

⁷⁸ Pártközi értekezletek... i. m. 721.

⁷⁹ Pártközi értekezletek... i. m. 716. 12. lj.

⁸⁰ Pártközi értekezletek... i. m. 736.

⁸¹ Pártközi értekezletek... i. m. 965.

lehetett, hogy a Tájékoztatásügyi Minisztérium apparátusát kétfelé osztják: a sajtóügyekkel foglalkozókat a Miniszterelnökségre, a tájékoztatásügy külpolitikai kérdéseivel foglalkozókat pedig a Külügyminisztériumba helyezik át. A Tájékoztatásügyi Minisztérium megszüntetéséről pedig törvényi úton kellett rendelkezni.⁸² November 27-én elvi döntés született arról, hogy december 31-én a minisztérium megszűnik. Végül a minisztérium 1948. március 5-én szűnt meg, és a sajtópolitika visszatért a Tájékoztatásügyi Minisztérium felállítására előtti felosztáshoz.⁸³ Balogh lemondásával és a Tájékoztatásügyi Minisztérium felszámolásával elhárult az utolsó akadály is a Magyar Kommunista Párt előtt, hogy a sajtó feletti irányítást végleg a saját kezébe vegye.

Mindeközben egy másik döntő változás is történt. 1947. szeptember 15-én a magyar békeszerződést Moszkvában letétbe tették, és ezzel megszűnt a Szövetséges Ellenőrző Bizottság magyarországi fennhatósága is.⁸⁴ Noha a Szövetséges Ellenőrző Bizottság soha nem lépett fel a Magyar Kommunista Párt sajtópolitikai törekvései ellen, megszűntével a sajtóirányítás teljes egészében a már kommunista irányítás alatt álló hatalom kezébe került vissza. Ennek egyik legfontosabb eleme a szeptember 23-án kiadott kormányrendelet volt.⁸⁵ A rendelet értelmében az 1914. XIV. t.c. 16. §- alapján az időszaki lapokat a megindulásuk előtt be kell jelenteni a kiadó részéről a törvényhatóság első tisztviselőjének. A kérvényben meg kellett adni a kérvényező nevét és lakcímét, a felelős szerkesztő nevét és lakcímét, a lapot előállító nyomda nevét, a lap címét, alakját, megjelenési helyét, a megjelenés időszakát, a lap jellegét (politikai, sport, stb.) és azt, ahonnan a terjesztés indult.⁸⁶ Ezzel tulajdonképpen a pártoknak újra igényelniük kellett a lapengedélyeket. A Magyar Kommunista Párt irányítása alatt álló sajtópolitika pedig már indoklást sem adott egy-egy lapengedély visszavonásakor, mindössze annyit, hogy a döntés ellen fellebbezésnek nincs helye.

1947. szeptembere és novembere között a pártközi értekezleteken nem csak a Tájékoztatásügyi Minisztérium megszüntetéséről döntöttek, hanem a papírellátásról is. Láthattuk, hogy a központi hatalom a papírelosztással volt képes igazán hatalmában tartani a lapokat. A lapbetiltások eseti elrendelésével

⁸² Pártközi értekezletek... i. m. 987., 1021.

⁸³ A magyar köztársaság kormányának 2.670/1948. Korm. számú rendelete a tájékoztatásügyi miniszteri állás megszüntetéséről szóló 1948: I. törvénycikk végrehajtása tárgyában. Magyar Közlöny, 1948. március 12.

⁸⁴ *Földesi Margit*: A Szövetséges Ellenőrző Bizottság felszámolása Magyarországon. In: *Fordulat a világban és Magyarországon, 1947–1949*. Szerk. Feitl István, Izsák Lajos, Székely Gábor. Bp., 2000. 94–95.

⁸⁵ A magyar köztársaság kormányának 11.290/1947. Korm. rendelete a sajtótermékek és terjesztésük engedélyezésének ideiglenes rendezése tárgyában. Magyar Közlöny, 1947. szeptember 23.; A belügyminiszter 500.700/9147. B. M. számú rendelete a sajtótermékek és terjesztésük engedélyezésének ideiglenes rendezéséről szóló 11.290/1947. Korm. számú rendelet végrehajtása tárgyában. Magyar Közlöny, 1947. szeptember 23.; A tájékoztatásügyi miniszter 328/9147. T. M. számú rendelete a sajtótermékek és terjesztésük engedélyezésének ideiglenes rendezéséről szóló 11.290/1947. Korm. számú rendelet végrehajtása tárgyában. Magyar Közlöny, 1947. szeptember 23.

⁸⁶ MNL OL XIX-I-10-5936/1947 (24. d.) Csongrád vármegye alispánjának átíratva az időszaki lapok megindulásának bejelentése tárgyában, 1947. szeptember 19.; MNL OL XIX-I-10-5944/1947 (24. d.) Gáspár János Székesfehérvár polgármesterének átíratva az időszaki lapok megindulásának bejelentése tárgyában, 1947. szeptember 19.

a lapokat nem lehetett igazán féken tartani, de a papírkiutalással már igen. A pártközi értekezleteken a pártok azzal szembesültek, hogy a Tájékoztatásügyi Minisztérium képtelen pontos számot adni a magyar sajtó állapotáról. Nem tudják, hogy milyen példányszámban jelentek meg a lapok, a papírfogyasztásról is csak körülbelüli adataik voltak. Ez azonban csak a látszat volt. A Tájékoztatásügyi Minisztériumban dolgozó munkaspárti államtitkárok és tanácsosok pontosan tudták a helyzetet, de a dezinformáció fegyverét használták fel a céljaik elérésére.

1948-ban a sajtó függetlensége már annyira sem létezett, mint az azt megelőző években. A Magyar Kommunista Párt politikája végül sikeresen örölte fel nem csak a koalíciós pártokat, hanem a demokratikus sajtót is. 1947 végére az újságírók már tisztában voltak azzal, hogy mit lehet, és mit nem írni. Ezt csak megerősítette a már idézett Rákosi-beszéd 1948 márciusában. Aki pedig nem volt hajlandó kiegyezni, az jobb híján elhagyta az országot.⁸⁷

Ennek ellenére az 1944 végétől 1948 elejéig tartó időszakot mégsem lehet nem tudomásul venni. Még akkor is, ha a politikai megállapodások nem adtak teret a teljes kibontakozásnak. A második világháború után újrainduló magyar tájékoztatáspolitikai egyik legnagyobb vesztese az egyházi sajtó volt. Gondoljunk csak bele, hogy a háború előtt megjelenő 55 katolikus lapból 1945 utánra mindössze három maradt, azonban napilapot az egész korszak alatt nem kaphattak. Két hetilapjuk volt: a csak hitéleti kérdésekkel foglalkozó *A Szív*, valamint a kulturális és társadalmi kérdésekkel is foglalkozó, „világibb” *Új Ember*. A harmadik pedig a *Vigilia* című folyóirat volt.⁸⁸

Az újraindulás nehézségei a sajtópolitikára is rányomták a bélyeget. Szinte az egész korszakban a sajtóban dolgozók folyamatosan várták, hogy a sajtó életét egy új sajtótörvény fogja szabályozni. Ugyan erre történtek előkészületek, de végül a törvény soha nem született meg. Ehelyett mindössze három rendelet született, amelyet hol betartottak, hol nem: ahogy azt a pártok politikai érdekei kívánták.

Az időszak három éve alatt az is kiderült, hogy a sajtószabadságot többféle eszközzel lehet korlátozni, de az egyik legjobb módszer a papírelosztás volt. Kiderült, hogy pontosan az történt a sajtó területén, amit Rákosi Mátyás fogalmazott meg a kommunista párt 1945. május 21–22-én tartott országos pártértekezletén: „Meg kell szerezni a sajtó irányítását. A harc most a sajtó területére tevődik át. Jó fegyver van a kezünkben: a papírkiutalás. A reakciós lapokat ki kell éheztetni”.⁸⁹ A Rákosi által elképzelt taktika tökéletesen bevált. A Magyar Kommunista Párt „papírhiányra hivatkozva a lapkiadás struktúráját oly módon alakította, hogy korlátozta általában a reggeli politikai napilapok, főképpen az ellenzékiek megjelenési lehetőségeit, míg a sajtószabadság látszatát fenntartva hozzájárult ahhoz, hogy bőségesen jelenjenek meg nem (párt)politikus, olvasmányos, színes magazinok és bulvárlapok”.⁹⁰

⁸⁷ Vass Henrik – Zalai K. László: A tájékoztatás intézményrendszere... i. m. 38.

⁸⁸ Zalai K. László: Volt egyszer egy médiaháború... i. m. 69.

⁸⁹ Idézi: Vass Henrik – Zalai K. László: A tájékoztatás intézményrendszere... i. m. 33.

⁹⁰ Kalmár Melinda: Az ideológiai közvetítő nyilvánosság szerkezetváltozása, 1948–1958. Holmi 7. (1995: 11. sz.) 1604.

A korszak záróakkordja pedig, amely végleg átrendezte a sajtó struktúráját, az állampárt, a Magyar Dolgozók Pártjának a létrejötte volt. Innentől kezdve már nem beszélhetünk demokratikus magyar sajtóról, csak a párt politikáját kiszolgáló lapokról.

Az egykori koalíciós pártok lapjai, amelyek megmaradhattak (például a Kis Újság, a Magyar Nemzet, a Friss Újság, Dolgozók Világlapja), különbség nélkül a Rákosi-korszak propaganda-gépezetének a részei lettek. További tervezett sorsukról az MDP KV Agitációs és Propaganda Osztály Sajtó alosztályának 1950. július 29-én kelt munkatervében így írtak: „meghatározzuk a Népművelési Minisztériummal egyetértésben [...] a politikai irányításért közvetlenül felelős szerveket”.⁹¹

PRESS POLICY IN HUNGARY DURING THE COALITION PERIOD (OCTOBER 1944 TO THE MIDDLE OF 1948)

by Gábor Sz. Nagy
(Summary)

The aim of the study is to give an overview of the press policies of the Coalition period between 1944 and 1948. The author presents the press which newly appeared in the short period between the beginning of Soviet military operations and the formation of the Interim National Government, as well as the difficulties of the licensing process and of publication. The attitudes of the parties forming the Hungarian National Independence Front towards the press are also briefly outlined. Then the period between December 1944 and April 1945 is examined, and the press policies of the Interim National Government, the three statutes concerning the press, as well as the efforts made by the government and the parties in order to secure the paper supply for the journals are dealt with. The period extending from April 1945 to the elections in November was already one of tensions. It is here that the first press scandal, erupted in summer of 1945, during which the central journal of the National Peasant Party did not appear for a couple of days, is discussed. Next, the vicissitudes of licensing and the difficulties of paper supply are examined. The latter remained unresolved and even deteriorated even after the elections of 1945 the new chief institution of information policy, the Ministry of Information Provision had been formed. Moreover, from early in 1946 questions of press policy and press policing were also raised. The Ministry of Home Affairs wanted to introduce a new statute of press regulation, which, however, aborted. From the spring of 1946 the number of those journals which were temporarily banned by the Ministry for some reason increased constantly. One of the results was a growing adaptation of both the press and press policies to political changes. After the elections of 1947 the press, still so variegated around the turn of 1944 and 1945, paled definitively, as the direction of press policies were gradually taken in hand by the Hungarian Communist Party. In the process, the Ministry of Information Provision was suppressed, and in 1948, after the Hungarian Workers' Party had been established, the direction of the press was totally subordinated to the Party.

---

⁹¹ MNL OL M-KS 276. f. 89/189. ő.e. A Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége Agitációs és Propaganda Osztály Sajtó alosztályának munkaterve 1950. július 1-jétől október 1-ig, 1950. július 29.; a Népművelési Minisztérium ez irányú tevékenységéről lásd: Takács Róbert: Sport és újságírás Bern után. Múltunk 59. (2014: 2. sz.) 193.